

Słownik

polskiej terminologii
przekładoznawczej

Słownik

polskiej terminologii
przekładoznawczej

ŁUKASZ BOGUCKI, JOANNA DYBIEC-GAJER
MARIA PIOTROWSKA, TERESA TOMASZKIEWICZ

Słownik

polskiej terminologii
przekładoznawczej

KRAKÓW 2019

© Copyright by individual authors, 2019

RECENZJA

Prof. dr hab. Leszek Berezowski

PROJEKT OKŁADKI

Olgierd Chmielewski

NA OKŁADCE:

Le Nomade, Jaume Plensa, © Shutterstock

ISBN 978-83-8138-096-6 (druk)

ISBN 978-83-8138-211-3 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381380966>

Publikacja naukowa sfinansowana ze środków:

Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu Łódzkiego,
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Uniwersytetu
Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Publikacja powstała w wyniku współpracy w ramach
Konsorcjum do Badań nad Edukacją Tłumacza CTER

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: www.akademicka.pl

SPIS TREŚCI

Autorzy haseł i ekwiwalentów obcojęzycznych.....	7
Wstęp.....	9
Słownik.....	13
Polska bibliografia przedmiotu.....	165
Bibliografia prac naukowych cytowanych w definicjach słownika.....	168
Bibliografia słowników i encyklopedii przekładoznawczych.....	171

AUTORZY HASEŁ I EKWIWALENTÓW OBCOJĘZYCZNYCH

Anna Bednarczyk (Uniwersytet Łódzki)	AB
Łukasz Jan Berezowski (Uniwersytet Łódzki)	ŁJB
Łucja Biel (Uniwersytet Warszawski)	ŁBL
Łukasz Bogucki (Uniwersytet Łódzki)	ŁB
Agnieszka Chmiel (UAM w Poznaniu)	AC
Joanna Dybiec-Gajer (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie)	JDG
Artur Gałkowski (Uniwersytet Łódzki)	tłum. na j. włoski
Michał Garcarz (Uniwersytet Wrocławski)	MG
Aleksander Gomola (Uniwersytet Jagielloński)	AG
Wioleta Karwacka (Uniwersytet Gdański)	WKA
Iwona Kasperska (UAM w Poznaniu)	tłum. na j. hiszpański
Monika Kocot (Uniwersytet Łódzki)	MKO
Michał Kornacki (Uniwersytet Łódzki)	MKK
Artur Dariusz Kubacki (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie)	ADK
Marek Kuźniak (Uniwersytet Wrocławski)	MK
Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (PWSZ w Koninie)	BL-T
Marcin Michoń (Uniwersytet Łódzki)	MM
Paulina Pietrzak (Uniwersytet Łódzki)	PP
Maria Piotrowska (Uniwersytet Jagielloński)	MP
Teresa Tomasziewicz (UAM w Poznaniu)	TT
Małgorzata Tryuk (Uniwersytet Warszawski)	MT
Dorota Urbanek (Uniwersytet Warszawski)	DU

WSTĘP

Niniejszy *Słownik* kierowany jest do szerokiego grona odbiorców: pracowników wyższych uczelni prowadzących badania naukowe w zakresie przekładu literackiego, specjalistycznego, ustnego oraz audiowizualnego, studentów kierunków filologicznych, a także do praktykujących tłumaczy, chcących lepiej zrozumieć istotę zjawiska, którym zajmują się zawodowo. Autorzy *Słownika*, specjaliści w dziedzinie badań nad przekładem, zarówno teoretycy, jak i praktycy z tego zakresu, zauważyli, że terminologia przekładu jest często używana niepoprawnie bądź nieprecyzyjnie. Obecne są w niej liczne zapożyczenia, zwłaszcza z języka angielskiego. Twórcy definicji słownikowych reprezentują różne kierunki neofilologiczne i tym samym odwołują się do spuścizny wielu kręgów językowo-kulturowych. *Słownik* oddaje różnorodność stylistyczną oraz terminologiczną polskiego przekładoznawstwa, a jego celem jest usystematyzowanie i uporządkowanie, przynajmniej w pewnym zakresie, jak również uaktualnienie terminologii tej dziedziny.

Język jest tworem żywym i podlega ciągłym zmianom, a każde opracowanie leksykograficzne ma z definicji ograniczoną ważność. Także słownik terminologii specjalistycznej, w tym naukowej, nie jest dany raz na zawsze. Uwaga ta odnosi się w szczególności do tak dynamicznego obszaru badań naukowych, jakim są studia nad przekładem, które w polskiej literaturze przedmiotu nazywane są przekładoznawstwem, translatoryką lub traduktologią. Dwa pierwsze terminy używane są najczęściej, przy czym translatoryka wywodzi się z warszawskiej szkoły przekładu. W *Słowniku* zdecydowaliśmy się na pierwszy z terminów, kierując się polską tradycją nazewniczą. Nawiązujemy w ten sposób do klasycznych publikacji terminologicznych, takich jak: *Mała encyklopedia przekładoznawstwa* (2000) i *Nowa encyklopedia przekładoznawstwa* (2010) oraz periodyków poświęconych tłumaczeniu, jak: *Między Oryginałem a Przekładem*, *Przekładaniec* oraz *Rocznik Przekładoznawczy*. Wybór terminu ‘przekładoznawstwo’ pozwala również na łatwe tworzenie form fleksyjnych, np. ‘przekładoznawczy’ czy ‘przekładoznawca’.

Dynamika badań przekładoznawczych jest ogromna, co szczególnie dotyczy ostatnich kilku dekad, a przejawia się w tym, że modele i metodolo-

gie badań przekładoznawczych, narzędzia wspomagające tłumaczenie czy typologie przekładu ciągle ewoluują, co z kolei wpływa na kształtowanie się terminologii tej nowej dziedziny. Niniejszy *Słownik* rejestruje aktualny stan rzeczy, natomiast potencjał rozwoju przekładoznawstwa jest w zamierzeniach autorów uwzględniony w jego planowanej wersji elektronicznej, której zawartość będzie sukcesywnie aktualizowana.

Podobnie jak nie istnieje kompletny, zawierający wszystkie leksemy słownik jakiegokolwiek języka czy jego odmiany, tak i ten *Słownik* nie jest pełnym opracowaniem terminologii przekładoznawczej. Trudno jest bowiem wytyczyć granice między przekładoznawstwem a językoznawstwem czy literaturoznawstwem. Trzeba pamiętać, że przekładoznawstwo ma też punkty styczne z kulturoznawstwem, psychologią, socjologią, informatyką czy innymi dyscyplinami. Autorzy starali się tak dobrać zdefiniowane w *Słowniku* terminy, by były one odzwierciedleniem stanu badań nad przekładem i jego odmianami – badań inter- czy transdyscyplinarnych prowadzonych przez przekładoznawców, a także literaturoznawców i językoznawców.

Zawarte w *Słowniku* hasła mają z natury rzeczy różny stopień rozbudowania. Niektóre z nich można zdefiniować jednym zdaniem, inne wymagałyby co najmniej kilkunastostronicowego opracowania dla oddania złożoności problemu. Hasła bogate treściowo są celowo potraktowane w sposób syntetyczny. Autorzy zalecają czytelnikowi chcącemu zgłębić wybraną problematykę sięgnięcie do kompleksowych opracowań. W tym celu w niniejszym tomie zawarta jest bibliografia istotnych prac z zakresu przekładoznawstwa w języku polskim, wybranych z okresu ostatnich 30 lat.

Hasła zawierające leksem ‘przekład’ lub ‘tłumaczenie’ często mogą być traktowane synonimicznie. W *Słowniku* definicje zawierające hasło ‘przekład’ odnoszą się przede wszystkim do działów przekładoznawstwa albo do obszarów badań, które powstały wokół pewnych typów tłumaczenia, np. ‘przekład biblijny’, ‘przekład instytucjonalny’. Z kolei użycie terminu ‘tłumaczenie’ konotuje nachylenie praktyczne, a więc odniesienie przede wszystkim do działalności tłumaczeniowej, strategii i technik przekładu, np. ‘tłumaczenie streszczające’. W niektórych przypadkach to rozróżnienie może być płynne i oba terminy mogą być używane zamiennie. W *Słowniku* hasła takie występują tylko jednorazowo, aby uniknąć powtórzeń i zapewnić przejrzysty układ publikacji, np. ‘przekład ustny’, a nie ‘tłumaczenie ustne’.

Przy doborze haseł do *Słownika* kierowano się częstotliwością występowania danego terminu, zwłaszcza w pracach przekładoznawczych, oraz jego

istotnością z perspektywy współczesnych badań nad przekładem. Hasła ujęte w niniejszej publikacji można podzielić na dwie kategorie: tłumaczeniowe, związane z praktyką funkcjonowania tłumaczenia jako zjawiska językowego, społecznego i kulturowego oraz przekładoznawcze, dotyczące badań nad szeroko rozumianym przekładem. Ponadto uwzględniono popularne skróty i akronimy przejęte do języka polskiego z innych języków. Definicje mają przede wszystkim charakter sprawozdawczy, to znaczy odzwierciedlają konwencje znaczeniowe przekładoznawstwa. Sporadycznie występują definicje projektujące, czyli nazywające i opisujące pojęcia, które nie zakorzeniły się jeszcze na gruncie polskich badań nad przekładem (np. ‘kierunkowość’).

W układzie *Słownika* kierowaliśmy się przejrzystością i przystępnością dla użytkownika. Hasła ułożone są alfabetycznie. W przypadku synonimicznych wariantów definicja podana jest przy haśle głównym. Preferowane są rodzime warianty terminów przekładoznawczych (np. ‘udomowienie’, a nie ‘domestykacja’). Przy haśle podawane są odniesienia do pokrewnych terminów. W definicjach do minimum starano się ograniczyć odniesienia do literatury przedmiotu oraz przykłady. Pogrubiona czcionka oznacza, że termin zdefiniowano w *Słowniku*. Z założenia definicje mają zwięzły charakter słownikowy, oddają jednakże indywidualny styl autorów. Definicje oznaczone są kodami autorów, chyba że stanowią one skompilowaną wersję kilku propozycji. Przy definicji hasła podane są jego ekwiwalenty w językach: angielskim, francuskim, niemieckim, hiszpańskim, włoskim i rosyjskim.

Przekładoznawstwo jest stosunkowo nowym obszarem badań naukowych, ale o znaczącej dynamice wzrostu. Na polskim rynku wydawniczym niewiele jest publikacji o charakterze słownikowym czy encyklopedycznym poświęconych terminologii tej dziedziny badań. Od czasu wydania wspomnianych encyklopedii przekładoznawstwa oraz *Terminologii tłumaczenia* (2006) i *Tezaurusu terminologii translatorycznej* (1993) minęło dużo czasu, w którym pojawiło się wiele nowych zjawisk tłumaczeniowych, a badania nad przekładem zaczęły dotyczyć coraz to bardziej różnorodnych sfer zainteresowań, jak np. audiodeskrypcji czy przekładu maszynowego. Mamy nadzieję, że *Słownik polskiej terminologii przekładoznawczej*, będąc efektem współpracy badaczy przekładu z wielu ośrodków akademickich z całej Polski, przyczyni się do uporządkowania terminologii w tym ważnym obszarze badań i trafi do rąk licznych czytelników zajmujących się naukowo, praktycznie czy hobbistycznie tłumaczeniem.

Autorzy

Polska nauka o przekładzie od kilku dekad rozwija się prężnie, co roku przyciągając nowe zastępy studentów i specjalizujących się w tej dziedzinie badaczy, ale jest to rozwój dosyć specyficzny, ponieważ w dużej mierze toczy się odrębnie w ramach poszczególnych filologii, prowadząc nie tylko do predylekcji w odnoszeniu się do teorii i dzieł powstałych w poszczególnych językach, ale również do stosowania odrębnych terminów, co nie służy dobrze żadnej gałęzi nauki. Bardzo dobrze widać to na przykładzie określenia dziedziny, którą zajmuje się recenzowany słownik – dla romanistów jest to zazwyczaj traduktologia, dla polonistów przeważnie przekładoznawstwo, dla anglistów i germanistów najczęściej translatoryka, etc.

W takiej sytuacji nie ulega dla mnie wątpliwości, że pomysł przygotowania słownika, który porządkuje stosowaną w polszczyźnie terminologię przekładoznawczą, zestawia w jednym zwartym tomie terminy wypracowane na gruncie różnych filologii i zawiera hasła przygotowane przez badaczy reprezentujących nie tylko różne tradycje terminologiczne, ale również odmienne paradygmaty badawcze, należy uznać za bardzo dobry, tym bardziej, że od wydania wcześniejszych publikacji, którym przyświecał taki cel, minęło już sporo lat. Cieszy mnie również, że Autorzy zdecydowali się użyć w tytule rodzimego terminu przekładoznawstwo, przedkładając go ponad stosowane przez filologów obcych zapożyczenia.

Prof. dr hab. Leszek Berezowski

